

Ю.Б. Комаринська

кандидат юридичних наук
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.98:343.611

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НАВМИСНИХ ВБИВСТВ, ЗАМАСКОВАНИХ ПІД НЕЩАСНИЙ ВИПАДОК АБО САМОГУБСТВО НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ

Розглянуто тезу про залежність правильного, а головне – справедливого розслідування справи від продуманості дій слідчого, проведення слідчих дій, аналізу отриманих результатів, з урахуванням усіх обставин справи, особливостей умов, в яких проводиться розслідування, специфіки обставин тощо.

Ключеві слова: слідчі дії, убивство, самогубство, місце події, огляд.

Рассмотрено положение про зависимость правильного, а главное – справедливого расследования дела от продуманности действий следователя, проведения следственных действий, анализа полученных результатов, с учетом всех обстоятельств дела, особенных условий, в которых проводится расследование, специфики обстоятельств и др.

Ключевые слова: следственные действия, убийство, самоубийство, место происшествия, осмотр.

Correct, and main just investigation of business, depends on carefully thought out of actions of investigator, correct leadthrough of consequence actions, analysis of the got results, taking into account all circumstances of business, special terms an inquiry is prosecuted in which, specific of circumstances et al.

Keywords: consequence actions, murder, suicide, site of occurrence, examination.

Постановка проблеми. Згідно із законодавством слідчий, виступаючи самостійним суб'єктом провадження слідства, керується внутрішніми переконаннями та вимогами закону при дослідженні обставин справи, самостійно приймає всі рішення щодо спрямування слідства та провадження процесуальних дій і несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне виконання. Виняток складають спеціально зазначені в законі випадки, коли рішення слідчого повинні бути санкціоновані або затвердженні прокурором або коли для їх реалізації передбачене одержання згоди від суду (судді) [1, с. 286].

Однією з важливих слідчих дій, а також однією із перших, є слідчий огляд, який включає в себе, зокрема, огляд місця події та трупа. Така слідча дія має свої особливості, враховуючи специфіку залізничного транспорту, а саме брак часу, швидкість зміни навколишньої обстановки, неспівпадіння місця вчинення злочину та місця виявлення трупа людини, зміни, які відбуваються на місці події (переміщення трупа, деяких речових доказів) до прибуття слідчо-оперативної групи, особливості залізничних травм, огляд поїзда, яким було травмованого потерпілого,

тощо; якщо убивство було вчинене у вагоні поїзда і тіло скинуто на залізничну колію – встановлення цього поїзда з метою його огляду, що також забирає багато часу, за який речові докази можуть бути або випадково, або навмисно зіпсовані, змінені.

Як показує практика, вбивці інколи переміщують труп, іноді на значну відстань, перевозять його на автомобілі, закидають у порожній вагон товарного потягу, що проходить повз, тощо. В таких випадках з'являються два місця події: місце виявлення трупу та місце убивства.

Місце події у справах про навмисні вбивства, замасковані під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті, – це, на наш погляд, перш за все, ділянка території, що відведена залізниці, або рухомий склад, де вчинено вбивство або виявлено труп, а також прилеглий до неї простір (залізничне полотно, смуга відводу або будівлі), в якому можуть бути виявлені сліди та предмети, що належать до злочину.

Важливе значення під час розслідування даної категорії убивств мають негативні обставини, які не завжди можна виявити на початковому етапі. Вважаємо, що до ознак застосування окремих способів приховування слід віднести не лише негативні обставини, але й сліди діяння та самого приховування.

Як би злочинці не маскували свою протиправну діяльність, але такі факти, як хвилювання, обмеженість у часі під час вчинення злочину, нерідко погане освітлення або повна темнота на місці події, раптова поява свідків, інші непередбачені обставини сприяють залишенню слідів, доказів.

Слід враховувати також, що специфіка залізничного транспорту не дозволяє в більшості випадків проводити повторний чи додатковий огляд місця події. Тому поверхневий, формальний підхід до проведення цієї слідчої дії може призвести до суттєвих помилок і, як наслідок, уникнення злочинцем законного покарання.

Вивчення практики дало змогу виявити декілька особливостей огляду місця події у справах про вбивства. Перша та основна особливість впливає з наявності на місці злочину трупа або його частин. Це відрізняє даний вид огляду від інших.

Кваліфікаційний огляд трупа завжди відіграє важливу роль в ході розслідування злочину. Більш того, непоодинокими є випадки, коли лише на основі огляду трупа, його пози та оточуючих предметів робиться висновок, що відбулось: вбивство, самогубство або нещасний випадок. Однак встановлення причин смерті значно ускладнюється тим, що злочинці, вчинивши вбивство, маскують його під самогубство або нещасний випадок.

Друга особливість огляду місця події, пов'язаного з убивством, полягає у необхідності встановлення, чи є місце виявлення трупа місцем вчинення злочину, адже, як ми вже зазначали, виявлення тіла не завжди є місцем убивства. Працівники міліції, прибувши на місце події, в більшості випадків не можуть знати, що саме їм необхідно оглядати: місце

виявлення трупа або місце злочину. Це питання може бути вирішене лише у процесі огляду. Тому місце виявлення трупа завжди оглядається з такою ж ретельністю, як і місце злочину.

Третя особливість даного виду огляду полягає у можливості деяких змін обстановки місця злочину або сторонніми особами, або самими слідчими працівниками.

Так, у випадках нанесення потерпілому поранень виникає необхідність в наданні йому медичної допомоги, для чого потерпілого негайно транспортують у лікарню. В деяких випадках це робиться ще до приїзду слідчих працівників [2, с. 5]. Так, у разі наїзду рухомого складу на людей на території станції чи перегоні, виявлення мертвої чи пораненої людини на колії чи в смузі відводу кожний працівник залізничного транспорту зобов'язаний: надати першу допомогу потерпілому, повідомити в медичний пункт або викликати швидку допомогу, а в разі неможливості це зробити – вжити заходів для зупинення поїзда з метою відправлення потерпілого до найближчого медичного пункту [3].

До проведення огляду місця події при розслідуванні навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті, на наш погляд, слід додати ще одну особливість, а саме огляд транспортного засобу. Особливість цієї дії полягає в тому, що в переважній більшості випадків оглянути поїзд на наявність пошкоджень, заподіяних в результаті пригоди, визначення його технічного стану, наявності на його частинах слідів зіткнення, а саме слідів крові, волосся та інших слідів, на місці виявлення трупа неможливо. Між тим, такий огляд нерідко дає можливість виявити на об'єкті криміналістично значущі для розслідування сліди. Так, при переїзді через тіло загиблого на частинах транспорту, що знаходяться нижче рами (на колесах, ресорах тощо), на самій рамі можна виявити сліди крові, волосся, частинки м'яких тканин, шматки одягу, які повинні бути описані та сфотографовані. Оскільки у разі наїзду на людину швидкісного поїзда, що прямує зі швидкістю 140 км/год., машиністу забороняється зупинити потяг [3], провести огляд поїзда можливо лише через деякий час, коли він перебуватиме у локомотивному депо. У результаті необхідні для розкриття та розслідування злочину докази можуть зникнути або змінитись. У разі необхідності за дорученням слідчого дані об'єкти можуть бути оглянуті іншими слідчими або працівниками органу дізнання за сотні і навіть тисячі кілометрів від місця події.

Зокрема, огляд місця події у зазначених випадках має включати огляд трупа (його частин), частини залізничного шляху, рухомого складу та інших об'єктів, що пов'язані з подією. При цьому огляд та опис трупа на місці події проводиться у визначеній послідовності. Найбільш вдалою, на наш погляд, є така послідовність: 1) місце знаходження та виявлення трупа; 2) загальний вигляд трупа, його положення та поза; 3) предмети, що знаходяться на трупі, в руках трупа, всередині трупа; 4) одяг на трупі та предмети, що знаходяться в одязі; 5) ушкодження

на трупі та трупні явища [4, с. 88.].

Після зібрання необхідної інформації під час огляду місця події та трупа перед слідчим повстає питання наступної слідчої дії – опитування очевидців та допиту свідків. Але ця дія при розслідуванні навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті, знову ж ускладнюється специфікою залізничного транспорту. Враховуючи те, що злочин вчиняється в умовах неочевидності, те, що вчиненню злочину передуює підготовка злочинця до нього, а отже він намагається уникнути свідків, те, що можливі свідки могли перебувати в поїзді, який вже проїхав сотні кілометрів від місця виявлення трупа тощо, встановлення ймовірних очевидців та свідків ускладнюється. Тому основними свідками стають особи, які повідомили про виявлення пораненої або вбитої людини на залізничній колії, в полосі відводу, у вагонах товарних та пасажирських поїздів, у приміщеннях, що належать до об'єктів залізниці. Також необхідну інформацію слідчий нерідко отримує від родичів, колег, осіб, які добре були знайомі із загиблим. Але для їх виявлення необхідно з початку встановити особу вбитого, і ця процедура нерідко потребує багато часу.

Однією з важливих проблем, враховуючи специфіку залізничного транспорту, є допит свідків, які могли проїжджати повз місце вчинення злочину або ж бути пасажиром потягу, під колесами якого загинула людина. Такими особами можуть бути пасажирки, особи, які супроводжують вантажі, провідники потягів дальнього сполучення тощо. Проблема полягає в тому, що, з огляду на віддаленість місця мешкання такої особи від місця проведення розслідування, не завжди у випадку необхідності можливо: а) своєчасно допитати такого свідка, якщо з початку він був лише опитаний; б) уточнити деталі події, що цікавлять слідчого, якщо виникає необхідність в його повторному допиті; в) у деяких випадках взагалі викликати дану особу як свідка [5, с. 165].

Особливого значення дана проблема набуває при розслідуванні навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті. Білети на залізничний транспорт в Україні неіменні, і це ускладнює встановлення можливих свідків, їх місце мешкання та пов'язані із цим проблеми допиту.

Із зазначеного випливає важливість організації взаємодії органів слідства з оперативними працівниками не лише з працівниками органів внутрішніх справ на залізничному транспорті, але й із працівниками територіальних підрозділів. Залізниця має велику територію та розгалуженість, тому нерідко виникає потреба в допомозі розслідуванню не одного територіального підрозділу.

Грамотна і ретельна підготовка взаємодії – це основа якісного і своєчасного вирішення завдань, що стоять перед взаємодіючими суб'єктами, тому що за допомогою взаємодії реалізуються завдання, які неможливо вирішити роз'єднаними, розрізненими діями. Взаємодія має відбуватися там, де у процесі повсякденної діяльності досягнення тієї

або іншої мети можливе лише спільними зусиллями різних суб'єктів.

Тому окремо слід розглядати питання взаємодії із працівниками залізничного транспорту, які у свою чергу можуть не лише виступати свідками, але й надати консультативну допомогу стосовно роботи окремих вузлів залізниці, будови залізничного транспорту тощо.

Під час розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті, слідчий, враховуючи прихований характер злочину та протидію зі сторони злочинця, скеровує свої дії на подолання протидії розслідуванню (зі сторони підозрюваного чи обвинуваченого), на відтворення в пам'яті свідка чи очевидця найменших дрібниць, які можуть мати велике значення для подальшого розслідування, встановленні істинної картини події. Подолати протидію (причому не лише підозрюваного, а іноді й свідка) слідчий може застосуванням під час проведення допиту психологічного впливу. Але слід пам'ятати, що такий вплив не повинен виражатися у грубих проявах, насильстві та шантажі, не переходити межі законних заходів.

Також під час розкриття та розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті, важливого значення набування призначення та проведення різних видів експертиз, висновки яких надають відповідь на основне запитання щодо характеру події, чи це було вбивство, самогубство або нещасний випадок. Нерідко злочинці, приховуючи злочин, приводять людину у безпорадний стан або вбивають, а вже потім підкладають на рейки, імітуючи самогубство. Саме експертиза надає висновок щодо характеру отриманих травм, часу їх отримання (посмертних або нанесених за життя людини). Також за допомогою криміналістичних експертиз встановлюється особа не лише злочинця, але й потерпілого, а також вирішується багато інших питань.

Так, слід пам'ятати, що при приховуванні вбивства, маскуванні його під нещасний випадок або самогубство травми на тілі загиблої людини виникають вже після її смерті, тому на ушкодженнях залізничним транспортом будуть відсутні ознаки їх нанесення за життя людини.

Враховуючи особливості транспортних ушкоджень та прихований характер злочину, той факт, що убивця намагається видати нанесені ушкодження за залізничну травму або самогубство, слід чітко встановити, внаслідок чого настала смерть, вірно обрати вид судової експертизи та належним чином підготувати матеріали для її проведення.

Від якості, оперативності, кваліфікації, своєчасності та, головне, правильної організації проведення експертизи трупа та речових доказів, обрання предмета дослідження, постановки питань перед експертом залежить ефективність розкриття та розслідування злочину. Невірні, помилкові висновки експертизи про утворення ушкоджень на трупі нерідко призводить до відмови в порушенні кримінальної справи, кваліфікації смерті як нещасного випадку або самогубства. Зволікання у

проведенні експертизи призводить до втрати часу, а тим самим, враховуючи специфіку залізничного транспорту, не всі питання, що цікавлять слідчого, можуть бути вирішені.

Важливим під час розслідування вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство, є й той факт, що слідчому необхідно використовувати спеціальні знання не лише в галузі судової медицини, але й спеціальні знання, якими володіє людина, яка досконало знає будову залізничного транспорту, основних вузлів, його функціонування, можливості та особливості, технічні характеристики вантажних та пасажирських вагонів.

Підсумовуючи, можемо дійти висновку, що подолання протидії розслідуванню можливе лише у разі продуманих та кваліфікованих дій слідчого, які потребують від нього енергійності, швидкості мислення, виявлення ініціативи. Водночас для досягнення позитивного результату слідчому не слід діяти поспішно та необмірковано.

Бібліографічні посилання

1. Кримінально-процесуальний кодекс України : науково-практ. коментар / за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. – Вид. третє, перероблене та доповнене. – К., 2006.
2. Миронов А. И. Осмотр места происшествия по делам об убийствах : учебно-методич. пособ. / А. И. Миронов. – М., 1958.
3. Про затвердження Інструкції про порядок розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру на залізничному транспорті України : Наказ Міністерства транспорту України від 08.04.1998 № 117. – Режим доступу : <http://www.uapravo.net/data/base53/ukr53663.htm>.
4. Разумов Э. А. Осмотр места происшествия / Э. А. Разумов, Н. П. Молибога. – К., 1994.
5. Сидоров А. С. Первоначальный этап расследования убийств, совершаемых на железнодорожном транспорте / Сидоров А. С. – М., 2003.

Надійшла до редакції 09.04.2012

О.В. Лускатов

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.985/343.3

ТИПОВІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Розглянуто типові ситуації, які формуються на початковому етапі розслідування різних видів злочинів, що посягають на громадський порядок.

Ключові слова: *типова ситуація, початковий етап, злочини проти громадського порядку.*